

УДК 343.32

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.2.49>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ОСВІТНІЙ КОЛАБОРАЦІОНІЗМ У ПРАВОВИХ ВИСНОВКАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Антонюк Н.О.,*доктор юридичних наук,
заступник голови Касаційного кримінального суду
у складі Верховного Суду
ORCID: 0000-0002-7582-2071***Загиней-Заболотенко З.А.,***доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України
ORCID: 0000-0002-8679-124X*

Антонюк Н.О., Загиней-Заболотенко З.А. Кримінальна відповідальність за освітній колабораціонізм у правових висновках Верховного Суду.

Статтю присвячено аналізу основних правових позицій, сформульованих Верховним Судом, щодо окремих аспектів кримінальної відповідальності за освітній колабораціонізм. Встановлено основні правові позиції Верховного Суду. Досліджено, що тимчасово окупована територія не є ознакою всіх форм колабораційної діяльності. Для притягнення особи до кримінальної відповідальності за будь-якою частиною ст. 111-1 КК України необхідно керуватися нормативним визначенням та закріпленням ознак складу злочину, зокрема це стосується тимчасово окупованої території як місця вчинення відповідного злочину. Зроблено висновок, що для окремих форм колабораційної діяльності така ознака не є обов'язковою (зокрема, для освітньої пропаганди). Досліджено, що освітня пропаганда сама по собі може полягати у різноманітних діях, наприклад, участь директора школи у «національно-патріотичних заходах», налагодження співпраці очолюваної школи з російським пропагандистським рухом. Визначено, що призначення основного покарання у виді арешту особі, засудженій за ч. 3 ст. 111-1 КК України, є неправильним застосуванням закону у зв'язку з м'якістю призначеного покарання. Висновується, що посилення суду на заборону займати посади засудженій особі за ч. 3 ст. 111-1 КК України, в органах, що надають публічні послуги у сфері освіти, спрямовано на виключення можливості засудженому займатися будь-якою діяльністю, зокрема й щодо надання публічних послуг, які можуть бути пов'язані з освітньою діяльністю. Зроблено висновок, що на призначення додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не впливає той факт, що на цей момент засуджена вже не обіймала керівної посади у школі, з використанням можливостей якої було вчинено злочин, передбачений ч. 3 ст. 111-1 КК України. Встановлено, що протоколи оглядів інтернет-сторінок і телеграм-каналів та додатки до протоколів, в яких зафіксовано зміст відображеної на них інформації, що підтверджує існування обставин, які підлягають доказуванню, є допустимими доказами у цих кримінальних провадженнях.

Ключові слова: колабораційна діяльність, освітній колабораціонізм, правова позиція Верховного Суду, судове тлумачення, судова практика, кваліфікація, призначення покарання, кримінальне правопорушення, Кримінальний кодекс України.

Antoniuk N.O., Zahynei-Zabolotenko Z.A. Criminal liability for collaboration in the education sector in the legal opinions of the Supreme Court.

This article analyses the key legal positions established by the Supreme Court regarding certain aspects of criminal liability for collaboration in the field of education. The main legal positions of the Supreme Court have been identified. The study finds that the presence of a temporarily occupied territory is not a defining feature of all forms of collaboration. To hold a person criminally liable under any part of Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, it is necessary to be guided by the statutory definition and the establishment of the elements of the offence; in particular, this applies to a temporarily occupied territory as the place where the relevant offence was committed. It is concluded that for certain forms of collaborationist activity, such a characteristic is not mandatory (in particular, for educational propaganda). It has been established that educational propaganda may, in itself, take

the form of various actions, such as a headteacher's participation in 'national-patriotic events' or the establishment of cooperation between the school they lead and the Russian propaganda movement. It has been determined that the imposition of the principal penalty in the form of arrest on a person convicted under Part 3 of Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine constitutes a misapplication of the law due to the leniency of the penalty imposed. It is concluded that the court's reference to the prohibition on the convicted person holding office under Part 3 of Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine in bodies providing public services in the field of education is aimed at preventing the convicted person from engaging in any activity, including the provision of public services that may be related to educational activities. It was concluded that the imposition of an additional penalty in the form of deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities is not affected by the fact that, at that time, the convicted person no longer held a managerial position at the school, the opportunities afforded by which were used to commit the offence provided for in Part 3 of Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine. It was established that the reports on the examination of websites and Telegram channels, and the annexes to those reports, which record the content of the information displayed on them and confirm the existence of circumstances subject to proof, constitute admissible evidence in these criminal proceedings.

Key words: collaboration, educational collaborationism, the Supreme Court's legal position, judicial interpretation, case law, classification, sentencing, criminal offence, the Criminal Code of Ukraine.

Постановка проблеми. В умовах російсько-української війни Російська Федерація (далі – РФ) активно використовує освіту як інструмент насадження ідеології «русского мира» серед молоді, знищуючи тим самим їх національну ідентичність. Російська окупаційна влада в освітніх закладах на тимчасово окупованій території (далі – ТОТ) вилучає українські підручники та символіку, впроваджує російські стандарти освіти у навчальних закладах, переслідує педагогів за їх проукраїнську позицію, асимілює на цих територіях російських вчителів, забезпечує проведення пропагандистських заходів, милітаризує навчальний процес. Це далеко неповний перелік тих суспільно небезпечних проявів, які можуть мати місце в освітньому процесі на ТОТ. Загалом освітній колабораціонізм сприяє впровадженню ворожих наративів у свідомості молоді, що є серйозною загрозою для майбутнього нашої країни

У Кримінальному кодексі України (далі – КК) відповідальність за освітній колабораціонізм передбачено у ч. 3 ст. 111-1, який має дві форми – «колабораційну пропаганду» (здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України) та «колабораційне навчання» (дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти).

За час існування кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність судами України було засуджено 113 осіб [1; 2; 3; 4]. Питома вага таких осіб збільшувалася щороку (приблизно на 73% у 2024 р. та на 30% у 2025 р.). Таке збільшення кількості засуджених пояснюється, зокрема, й тим, що суди України виробили своєрідний стандарт в оцінці окремих ознак складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 111-1 КК. Провідну роль в цьому процесі відіграє Верховний Суд (далі – ВС), який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом (ч. 3 ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [5].

Метою статті є характеристика правових позицій ВС, в яких міститься тлумачення окремих ознак складу освітнього колабораціонізму.

Станопрцювання проблематики. У теорії кримінального права науковці досить часто приділяють увагу дослідженню освітнього колабораціонізму. Зокрема, виокремимо наукові праці М.С. Бондаренко, Д.П. Євтеєвої, О.О. Кравчука, А.В. Лапкіна, О.О. Михайленко, Н.В. Нетеси, Є.О. Письменського, М.А. Рубашенка, І.В. Яковюк та інших дослідників, в яких відповідні питання висвітлюються. Проте доцільно у межах цієї публікації звернутися до основних правових позицій стосовно окремих аспектів кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 111-1 КК.

Виклад основного матеріалу. Передусім звернемо увагу на таку проблему, як умови вчинення колабораційної діяльності загалом. Наприклад, в одній з монографій з проблем кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність йдеться про те, що економічний колабораціонізм (ч. 4 ст. 111-1 КК) може вчинятися в умовах окупації (контекстуальний елемент), тоді як про відповідні умови у разі вчинення освітнього колабораціонізму в цій праці не йдеться [6, с. 307]. В іншій монографії узагальнено вказано, що «чинний КК в низці норм, включаючи передбачену ст. 111-1, хоч і вибірково, але використовує поняття ТОТ. Наявність цієї ознаки зумовлює висновок, що сприяння діяльності держави-окупанта, вчинене на території, контрольованій владою

України, та/або поза умовами обстановки окупації, не повинно розглядатися як колабораціонізм, але може відповідати ознакам іншого кримінального правопорушення та таким чином утворювати підставу для відповідальності» [7, с. 84].

Свого часу колегія суддів Другої судової палати ККС сформулювала позицію, відповідно до якої «іманентною ознакою всіх кримінальних правопорушень, які становлять колабораційну діяльність, є наявність сталих зв'язків суб'єкта цих правопорушень із відповідною окупованою територією, поза межами якої явища колабораціонізму існувати не може. У разі вчинення відповідних діянь особами, які не мають зв'язків із ТОТ, навіть якщо така особа є громадянином України, але при цьому проживає в інших місцевостях, такі діяння не є колабораційною діяльністю за своєю суттю, а тому їх необхідно кваліфікувати за іншими статтями» [8]. Водночас такий підхід не повністю відповідає нормативним ознакам колабораційної діяльності. Адже законодавець щодо окремих з них передбачив вчинення протиправної колабораційної дії на ТОТ, а щодо інших – ні. Тому об'єднана палата ККС висувала, що «ст. 111-1 КК передбачає кримінальну відповідальність за різні кримінально-карані діяння. Залежно від інкримінованої форми колабораціонізму, одні з них можуть вчинюватися спеціальним суб'єктом, а інші – загальним, для одних форм колабораціонізму важливим є місце вчинення кримінального правопорушення, а для інших – ні. Тобто залежно від форми колабораціонізму, яка інкримінується особі, місце вчинення діяння як ознака об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, може мати кримінально-правове значення або ж ні (наприклад, ця ознака не має кримінально-правового значення у разі здійснення пропаганди в закладах освіти (ч. 3 ст. 111-1 КК), передачі матеріальних ресурсів (ч. 4 ст. 111-1 КК)» [9]. Отже, ТОТ не є ознакою всіх без винятку форм колабораційної діяльності. Все залежить від того, чи включає саме цю ознаку законодавець у склад відповідної форми колабораціонізму. Освітня пропаганда, як впливає з нормативних положень ч. 3 ст. 111-1 КК, не обов'язково вчиняється на ТОТ.

Стосовно розуміння самої освітньої пропаганди слід звернути увагу на те, що термін «пропаганда» у КК не визначається, що зумовлює певні труднощі на практиці. У постанові ВС від 25.02.2026 (справа № 766/12766/23) підкреслюється, що участь директора ліцею у заході з відкриття муралу на стіні ліцею, а також її подальші дії як керівника цього закладу освіти, зокрема, участь в урочистому заході за участю представників окупаційної адміністрації, участь у відкритті муралу, проведенні екскурсії у школі та інформуванні присутніх про взаємодію закладу з пропагандистським рухом «Юнармія», правильно кваліфіковані судами першої та апеляційної інстанції за ч. 3 ст. 111-1 КК [10].

Водночас у цій же постанові міститься ще одна важлива правова позиція, відповідно до якої за своєю правовою природою заклад освіти не наділений владними повноваженнями публічного характеру, його керівник не здійснює владного управління в масштабах територіальної громади чи держави, не реалізує нормотворчі, правоохоронні чи інші владно-розпорядчі функції держави. Сам по собі факт створення або функціонування закладу освіти на ТОТ, а також виконання його керівником організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій у межах діяльності такого закладу, за відсутності ознак органу влади, не утворює складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 111-1 КК [10]. Хоча в іншій схожій ситуації ВС зробив дещо інший висновок, віднісши посаду керівника комунального підприємства, яку незаконно обійняв обвинувачений на ТОТ, до окупаційної адміністрації держави-агресора згідно з формулюванням у (п. 6 ст. 1-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [11].

Низка актуальних правових позицій стосується призначення покарання за освітній колабораціонізм. Так, санкція визначає можливість призначення засудженому за ч. 3 ст. 111-1 КК такої міри покарання: виправних робіт на строк до двох років або арешту на строк до шести місяців, або позбавлення волі на строк до трьох років (основні покарання) з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років (додаткове обов'язкове покарання).

Так, призначення покарання у виді арешту особі, яка засуджена за вчинення освітнього колабораціонізму (впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти) у період воєнного стану не відповідає загальним засадам призначення покарання (ч. 3 ст. 111-1 КК) [12]. У цій справі суди першої та апеляційної інстанцій призначили засудженій основне покарання у виді арешту на строк три місяці (тобто, по медіані цього виду покарання). На думку ВС, оскільки засуджена вчинила злочин проти основ національної безпеки України, тому призначене їй основне покарання у виді арешту не відповідає загальним засадам призначення покарання, принципам законності, справедливості [12].

Як було зазначено вище, за вчинення освітнього колабораціонізму передбачається призначення обов'язкового додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займа-

тися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років. Як неодноразово відзначав ВС, «якщо в санкції статті Особливої частини КК визначено характер посади або вид (рід) діяльності, то формулювання покарання у вирокі має точно відповідати змісту цієї санкції. Якщо покарання в санкції зазначене в загальній формі (наведене у формулюванні, що використовується у ст. 55 КК), суд повинен конкретизувати правову заборону й точно зазначити (описати, окреслити) у вирокі характер та коло тих посад або вид (рід) тієї діяльності, права обіймати які чи займатися якою він позбавляє засудженого. При цьому покарання має формулюватися таким чином, щоб засуджений не мав права обіймати зазначені у вирокі посади або займатися забороненою діяльністю в будь-якій галузі (сфері), а також був позбавлений можливості обіймати такі посади або займатися такою діяльністю, які за змістом (характером) і обсягом повноважень є аналогічними тим, з якими було пов'язане вчинення кримінального правопорушення» [13].

Як вказує аналіз судових вироків за ч. 3 ст. 111-1 КК, суди, конкретизуючи засудженому за освітній колабораціонізм призначене додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, використовують понад 30 різноманітних формулювань, які відрізняються не лише контекстуально, а й змістовно. На одному такому формулюванні акцентував свою увагу ВС. Так, вирокіом Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 03.04.2023 у справі № 183/1441/23 засудженому за ч. 3 ст. 111-1 КК призначено покарання у виді 2 роки позбавлення волі з позбавленням права обіймати будь-які посади в органах державного управління та органах місцевого самоврядування на строк 10 років. Вирокіом Дніпровського апеляційного суду від 13.09.2023 у цій справі засудженому призначено покарання у виді двох роки позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування чи органах, що надають публічні послуги у сфері освіти, строком на десять років. Оскаржуючи це судові рішення в касаційному порядку, захисник засудженого вказав у касаційній скарзі, що апеляційний суд у своєму вирокі так і не визначив кола посад у сфері освіти, як це встановлено санкцією ч. 3 ст. 111-1 КК, а формулювання такого додаткового покарання, з огляду на поняття «публічна послуга», є взагалі недоречним. ВС не погодився з таким аргументом та виснував, що посилання апеляційного суду на заборону займати посади, окрім органів державної влади, державного управління, чи місцевого самоврядування, також і в органах, що надають публічні послуги у сфері освіти, з огляду на законодавчо невизначений перелік послуг, які є публічними, та суб`єктів, які такі послуги можуть надавати, як раз і спрямовано на виключення можливості засудженому займатися будь-якою діяльністю, зокрема й щодо надання публічних послуг, які можуть бути пов'язані з освітньою діяльністю. Враховуючи викладене, зазначені висновки суду апеляційної інстанції є обґрунтованими та узгоджуються з положеннями ст. 55 КК, та не суперечать положенням Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» [14].

В одній з постанов ВС, яка стосується кримінально-правової оцінки дій особи, яка вчинила освітній колабораціонізм, йдеться про те, що той факт, що засуджена за колабораційну діяльність (ч. 3 ст. 111-1 КК) під час окупації займала посаду в. о. директора навчального закладу та впроваджувала стандарти освіти держави-агресора, а в період розгляду кримінального провадження працювала вчителем і була класним керівником, мала вплив не тільки на навчання, але й на виховний процес, свідчить про необхідність призначення додаткового покарання у виді позбавлення права займатися освітньою та виховною діяльністю [15].

Насамкінець, відзначаємо, що зазвичай у кримінальних провадженнях за ч. 3 ст. 111-1 КК, як і за іншими частинами цієї статті, винуватість особи може ґрунтуватися на зібраних електронних доказах, тобто на інформації, отриманій у результаті фотозйомки, звуку, відеозапису та з інших носіїв інформації (зокрема комп'ютерні дані), що містяться у відкритих мережах (інтернет; різноманітні засоби масової інформації; соціальні мережі) чи закритих (приватні месенджери та телеграм-канали, особисте листування з використанням комп'ютерної техніки і мобільних телефонів, флешносії, карти пам'яті тощо). Нерідко захисники засуджених, подаючи касаційні скарги, зазначають, що такі електронні докази є недопустимими. В одній з постанов ВС виснував, що протоколи оглядів інтернет-сторінок і телеграм-каналів та додатки до протоколів, в яких зафіксовано (за допомогою функцій скріншоту, друку та запису на технічні носії інформації) зміст відображеної на них інформації, що підтверджує існування обставин, які підлягають доказуванню, є допустимими доказами [16].

Висновки. Отже, аналіз правових позицій, сформульованих – ВС, щодо окремих аспектів кримінальної відповідальності за освітній колабораціонізм (ч. 3 ст. 111-1 КК) стосуються як тлумачення окремих ознак цього складу кримінального правопорушення, так і форм реагування держави на вчинення громадянином України відповідних протиправних дій. Основні правові позиції ВС на вчинення освітнього колабораціонізму такі:

- ТОТ не є ознакою всіх форм колабораційної діяльності. Йдеться, зокрема, про освітню пропаганду;
- освітня пропаганда сама по собі може полягати у різноманітних діях, до яких може бути віднесено участь освітянського функціонера у заході з відкриття муралу на стіні ліцею, в урочистому заході за участю представників окупаційної адміністрації, участь у відкритті муралу, проведенні екскурсії у школі та інформуванні присутніх про взаємодію закладу з пропагандистським рухом;
- призначення основного покарання у виді арешту особі, засудженій за ч. 3 ст. 111-1 КК, є не правильним застосуванням закону України про кримінальну відповідальність у зв'язку з м'якістю призначеного покарання;
- посилення апеляційного суду на заборону займати посади, окрім органів державної влади, державного управління, чи місцевого самоврядування, також і в органах, що надають публічні послуги у сфері освіти, з огляду на законодавчо невизначений перелік послуг, які є публічними, та суб`єктів, які такі послуги можуть надавати, як раз і спрямовано на виключення можливості засудженому займатися будь-якою діяльністю, зокрема й щодо надання публічних послуг, які можуть бути пов`язані з освітньою діяльністю;
- той факт, що засуджена за колабораційну діяльність (ч. 3 ст. 111-1 КК) під час окупації займала посаду в. о. директора навчального закладу та впроваджувала стандарти освіти держави-агресора, а в період розгляду кримінального провадження працювала вчителем і була класним керівником, мала вплив не тільки на навчання, але й на виховний процес, свідчить про необхідність призначення додаткового покарання у виді позбавлення права займатися освітньою та виховною діяльністю;
- протоколи оглядів інтернет-сторінок і телеграм-каналів та додатки до протоколів, в яких зафіксовано (за допомогою функцій скриншоту, друку та запису на технічні носії інформації) зміст відображеної на них інформації, що підтверджує існування обставин, які підлягають доказуванню, є допустимими доказами.

Список використаних джерел:

1. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання, за 2022 рік (форма 6). URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022.
2. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання, за 2023 рік (форма 6). URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023.
3. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання, за 2024 рік (форма 6). URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024.
4. Звіт про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання, за 2025 рік (форма 6). URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2025.
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022.
6. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій: монографія / [М.А. Рубашенко, І.В. Яковюк, Н.В. Шульженко, О.В. Зайцев, С.О. Харитонов]; за наук. ред. М.А. Рубашенка; Нац. фонд дослідж. України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2024. 576 с.
7. Письменський Є.О. Кримінально-правові проблеми протидії колабораційній діяльності: монографія. Київ: Алерта, 2024. 438 с.
8. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 10.12.2024 у справі № 202/13808/23 (провадження № 51-7874км23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123734238>.
9. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 01.12.2025 у справі № 638/18926/23 (провадження № 51-714км25). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132476385>.
10. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 25.02.2026 у справі № 766/12766/23 (провадження № 51-4057км25). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132476385>.
11. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 13.02.2025 у справі № 185/2163/23.ю (провадження № 51-1938км24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125228470>.
12. Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 29.01.2024 у справі № 183/184/23 (провадження № 51-5942км23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116705036>.
13. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 02.02.2022 у справі № 344/16025/18. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/102999869>.

14. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 06.03.2024 у справі № 183/1441/23. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/117590210>.
15. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 30.01.2025 у справі № 644/4388/23 (провадження № 51-4564км24). URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/124904677>.
16. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 21.07.2025 у справі № 201/11849/23 (провадження № 51-584км25). URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/129086893>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 1.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026

© Антонюк Н.О., Загиней-Заболотенко З.А., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0